

Onderwijscoördinatie van de Zusters van Berlaar

Boekbesprekingen

Eric Emmanuel SCHMITT

In de 18de Nieuwsbrief van juli 2007 werd een uitvoerige bundel over "Interreligieus lezen en leren" gepubliceerd.

Vier werken van **Eric Emmanuel SCHMITT**, Franstalig succesauteur, werden hierin opgenomen. Zij brengen in prachtige, ontroerende verhalen de grote wereldgodsdiensten ter sprake.

In de 27ste Nieuwsbrief van januari 2012 werd een heel ander werk van Schmitt besproken: *Mijn leven met Mozart*.

In deze download brengen wij al deze werkjes samen.

Met uitdrukkelijke dank aan Frieda Tibax, vaste recensent van onze Nieuwsbrief.

RELIGIES IN VIER SPROOKJES

Geluk neemt soms onverwachte bochten. Nu is het gewoon in mijn aktetas gewaaid, een handje geholpen door de hoofdredacteur van *Nieuwsbrief*. Vier kleine boekjes gaven mij een nauwelijks te beschrijven leesplezier. Dat wil ik graag delen.

GELOVIG MAAR NIET RELIGIEUS

Zoals velen met mij, ga ik nieuwsgierig op zoek naar de mens achter het verhaal. De Parijzenaar **Eric-Emmanuel Schmitt** (° 1960) is bij het begin van de 21ste eeuw de meest gelezen Franse religieuze auteur¹. Hij studeerde muziek en wijsbegeerte in Parijs en doceerde filosofie aan de Sorbonne. Hij leeft als solitair en houdt niet van drukke feestjes. Daarom verliet hij de lichtstad. Na een verblijf in Ierland woont hij nu in Brussel. Hij wil absoluut in een grote stad wonen met theaters en bioscopen in de nabijheid. Hier vindt hij naar eigen zeggen de rust en de stilte. Zijn huis

is een echte stille plek in onze gonzende hoofdstad.

Zijn boeken genieten in 35 talen een wereldwijd succes. In januari 2006 begon hij aan zijn eerste film. Net zoals voor zijn theaterstukken, kon hij daarvoor rekenen op grote namen zoals Gerard Dupardieu en Omar Sharif.

Hoewel vandaag een gerenommeerd religieus auteur was zijn start allerminst devoot. Hij groeide op in een atheïstisch milieu waar hij zich als tiener al verdiepte in het gedachtegoed van Nietzsche en Freud. Zo vond hij bevestiging en verdieping van zijn nihilistisch denken en werd hij bewust agnost. Op zijn 29ste maakte hij met vrienden een avontuurlijke kamelentocht door de woestijn en raakte verdwaald. Dertig uur volstreekte eenzaamheid zonder eten of drinken brachten hem via een

¹ Zie de officiële website www.eric-emmanuel-schmitt.com die een schat aan informatie bevat over de auteur en zijn oeuvre.

mystieke ervaring tot geloof. Dat voorval doet bepaald bijbels aan (Mattheüs hoofdstuk 4). Sindsdien noemt E.-E. Schmitt zich gelovig maar niet religieus. *Ik ben inderdaad puur om humanistische redenen geïnteresseerd in religies; een paradox, ik weet het, maar door te kijken waarin hij gelooft, kun je de mens beter leren kennen.* De mens is verantwoordelijk voor zijn wereld. Het geloof is er om hem op zijn verantwoordelijkheid te wijzen tegenover de wereld en zijn medemens. Bij de lectuur van de bijbel was hij diep onder de indruk van Jezus' liefde. Als christelijk auteur wil hij niet direct op de verkondigingstoer gaan, maar wel zijn vragen delen met zijn lezers. Het staat hen vrij hun antwoorden te kiezen. Zeker is dat Schmitt niet wil toegeven aan de fin de siècle wanhoop. Voor hem brengt de liefde dagdagelijkse overwinningen. Hij koestert het 18de-eeuwse Verlichtingsideaal en zet zich af tegen alle vormen van fundamentalisme. Dat ideeënpakket vinden we terug in zijn **Cyclus van het Onzichtbare**.

SPROOKJES VOL POEZIE

In vier kleine, mooi uitgegeven boekjes behandelt E.-E. Schmitt interreligieuze relaties, gezien, gevoeld en verteld door een kind. Hij kiest zijn lievelingspersonages uit het jonge, onbevangen volkje, en confronteert ze met een wijze volwassene. De kindertijd is de tijd van het vertrouwen in de wereld. Kinderen en ouderen hebben iets gemeenschappelijks: hun kwetsbaarheid en hun nood aan anderen. Het zijn de twee levensstadia waarin de mens het meest contemplatief is en nadenkt over het leven. De auteur vertelde ook graag wat over het doorgeven van waarden,

wat in onze maatschappij zeer moeilijk ligt. Bekennen dat iets goed is, is zeldzaam geworden. Vandaag moet je heel wat persoonlijkheid hebben om positief in de wereld te staan!

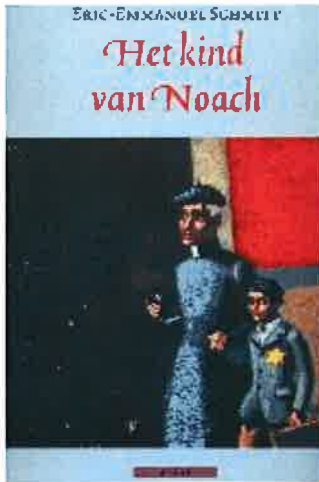

In **Mijnheer Ibrahim en de bloemen van de Koran** treffen we Momo (Mozes). Hij is door zijn moeder verlaten. Zijn vader, een afgedankt advocaat, is door de holocaust erg gekneusd. Hij laat zijn elfjarig zoontje aan zijn lot over. Geen wonder dat Momo de genegenheid zoekt waar ze te koop is.

Ibrahim, een lieve moslim kruidenier in de Jodenwijk, ontfermt zich over Momo; zij worden dikke vrienden. Ibrahim adopteert Momo en laat hem al zijn bezittingen na. Zo wordt de Joodse Momo de "Arabische" kruidenier van de rue Bleue en is hij zeer gelukkig in zijn eenvoudig bestaan.

De gesprekken van Momo met zijn vader en met Ibrahim hebben een betoverend gehalte: tegelijk direct en poëtisch, zoals alleen kinderen dat kunnen. Dat geeft menig doordenkertje: *Dankzij meneer Ibrahim besepte ik dat Joden, moslims en zelfs christenen een heleboel beroemde personen gemeen hadden gehad voordat ze elkaar de*

hersens gingen inslaan (p. 54). De boodschap is duidelijk, de interculturele verzuchting voelbaar. Kende Israël vandaag maar veel Momo's en Ibrahims!

In ***Oscar en oma Rozerood*** krijgen we een verhaal met een gans andere ontroering. De tienjarige Oscar is een terminaal leukemiepatiëntje. Oma Rozerood, een vrijwilligster, zoekt hem elke dag op. Zij stelde Oscar voor brieven aan God te schrijven. *Elke keer dat je in Hem gelooft, zal hij een beetje meer bestaan* (p. 17). In een zwaar dramatische situatie weet de auteur te peilen naar de diepte van liefde en vriendschap. De pijlsnelle aftakeling van zijn laatste tien dagen geeft de kleine jongen gestalte door één dag gelijk te stellen aan tien levensjaren; een schitterende vondst om het uitdovend leven en de groeiende wijsheid op elkaar af te stemmen. *De lichamelijke pijn onderga je, geestelijke pijn daar kies je zelf voor* (p. 56). Hoe sterk is een kind! Dat verhaal greep mij echt naar de keel. *De Kopergieterij* in Gent bracht hiervan een theaterversie: *Oscar en mamie Rose* voor kinderen vanaf 11 jaar. Mocht het gezelschap het stuk hernemen, is het beslist een aanrader. Toen E.-E. Schmitt zich aan het schrijven zette, wist hij niet

of het een monoloog voor het theater of een roman(netje) zou worden. Geen wonder dat een creatief gezelschap als *De Kopergieterij* toehapte.

Het kind van Noach is gesteund op ware feiten. In de duistere jaren van de holocaust hebben menig priester en kloostergemeenschap onderduikdak verleend aan Joodse kinderen. Zo verging het ook Joseph. Zijn ouders vertrouwden hem aan onbekenden toe om aan de Duitsers te ontsnappen. Hij komt terecht bij vader Puym in een soort kostschool. Voor vader Puym zijn alle mensen adellijk. Die idee geeft hij zeer consequent gestalte, door in de crypte onder de tuinkapel een joodse synagoog in te richten en een (J)joodse verzameling aan te leggen. Net als Noach probeert hij in de Duitse zondvloed de cultuur boven water te houden. Hij verdiept zich in de Joodse geschriften en studeert Hebreeuws. Hij is echt multicultureel: *Geen enkel geloof is waar of niet waar, een geloof is een manier van leven* (p. 84).

In feite zien we een kruisbestuiving: de kinderen worden meer christen, de pater meer joods. Verschillende invallen van de Duitsers drijven de spanning op. Door de inventiviteit van vader Puym overleven "zijn" kinderen en dragen zij de warmte van hun redder levenslang mee. Gelukkig loopt de edelmoedige inzet van de Waalse priester ook voor hem goed af en moest hij niet, zoals in de Franse film *Au revoir mes enfants* zeggen.

Het boekje is luchtig en toch een heel indringend pleidooi voor eerbied en inleving in de ons nabije culturen.

Milarepa schreef E.-E. Schmitt als eerste in de reeks, maar het werd het laatst vertaald in het Nederlands. Het verhaal is wat complexer dan de drie andere. Het Tibetaans boeddhisme ligt voor ons ook het verst op de wereldbol.

Simon, een Parijse heer, heeft elke nacht dezelfde droom. Hij is de oom van Milarepa, de beroemde Tibetaanse kluizenaar uit de 11de eeuw. Hij heeft een hart vol haat en een mes in de hand om zijn neefje Milarepa te doden. Hij wil zich al jaren zuiveren van die haat. Dat kan maar door het verhaal van Milarepa honderdduizend keer te vertellen. Zo ontkomt hij aan de samsara, de eindeloze ketting van wedergeboorten.

Op zijn 38ste gaat Simon op zoek en ontdekt dat hij al 9 eeuwen Swastika (What's in a name?) heet. Hij leert dat Milarepa in de harde leerschool van het boeddhisme afstand heeft gedaan van alles wat Simon/Swastika vreesde te verliezen, een heel lastig parcours, maar het boeddhistisch ideaal in zijn zuiverste vorm. Het geluk ligt in de onthechting. *Door te sterk te verlangen wordt de geest vertroebeld. ... Een geest die zich beperkingen kan opleggen, die zijn*

verlangen naar ontmoeting kan bedwingen, zo'n geest is een meester (p. 56).

In zijn intense zoektocht identificeert Simon zich zowel met de haatdragende Swastika als met de zoekende Milarepa. Uiteindelijk blijkt de haat overwinbaar en het geluk bereikbaar.

Voor ons westerlingen klinkt die boodschap ijl in de woestijn van consumentisme en directe behoeftebevrediging. Maar E.-E. Schmitt slaagt erin ons even onder te dompelen in een gans andere gedachte- en gevoelswereld.

DE EENVOUD VAN DE FILOSOFIE

Stuk voor stuk vond ik die boekjes geweldig, echte pareltjes. E.-E. Schmitt weet zeer complexe facetten van ons bestaan te vertalen in een poëtische eenvoud. Als filosoof vindt hij dat een belangrijke artistieke keuze. Op een zeer moeilijk moment in hun kindertijd ontmoeten zijn personages een volwassene met een geloof. Van daaruit geeft hij niet zozeer een oplossing maar een manier om met het leven om te gaan. Ligt daar niet de echte levenskunst?

In zijn verhalen benadrukt de auteur de rol van schoonheid in het leven en stelt hij onomwonden dat kwetsbaarheid en aanvaarding te verkiezen zijn boven stoer verzet tegen het lot. Schoonheid, aanvaarding en troost zijn de waarden van de wijsheid, maar in onze tijd hebben velen het er moeilijk mee. Is E.-E. Schmitt een lichtbaken in de oceaan?

Hij verpandt de waarheid en het geluk niet aan één godsdienst, maar trekt dat register wereldwijd open. Naar mijn gevoel is hij een man om U tegen te zeggen. In zijn fijnzinnige kunstwerkjes stelt hij zich dapper op en durft tegen de populaire

stromingen ingaan. Mochten de wereldleiders wat meer van zijn eerbiedige bezieling hebben...

EN IN DE KLAS?

Als lezer voelde ik mijn hart opengaan en mildheid komen bovendrijven, een ervaring die ik graag met jongeren zou delen. In de eerste graad middelbaar lijken de boekjes mij zeer geschikt als voorleesliteratuur. Omdat de verhaalstructuren eenvoudig zijn en de inhoud tot de kern herleid is, hebben leerlingen van de tweede graad er al zelfstandig plezier aan. In de derde graad kunnen leerkrachten Nederlands, godsdienst en geschiedenis tot wat steviger uitdieping overgaan. Didactisch zijn zowel een klassikale aanpak als complementair groepswork mogelijk. Creatieve leerkrachten kunnen er een heel project rond opzetten of het inschakelen in schoolinitiatieven rond godsdienst en multiculturaliteit, rond levensbeschouwing en literatuur. We vinden hier een perfecte aansluiting bij het pedagogisch project *'Hart van God op aarde zijn'*².

Het zijn toch de filosofen die in onze Westerse cultuur de bakens verzetten! Wat een genoegen daarin met jongeren mee te stappen!

MOZART, EEN LEVENSLERAAR

De musicoloog- filosoof

Das wichtigste in der Musik steht nicht in den Noten, zei Mahler. Die ervaring schrijft de musicoloog-filosof Eric-Emmanuel Schmitt uit in

² Zie pagina's 12 – 15.

zijn boekje: ***Mijn leven met Mozart.***

Wij leerden de auteur kennen met zijn vier wondermooie boekjes gesitueerd in de wereldgodsdiensten. De man is niet alleen gefascineerd door het geloof maar evengoed door muziek. Hij speelt binnenskamer piano, componeert en regisseert. Het meest bekend is hij als schrijver. Zijn boeken worden momenteel in 42 landen uitgegeven. Hij is de enige Franstalige die tot de 15 best verkopende auteurs ter wereld behoort. Chapeau!

Hij houdt van de grootstad, toch ontvluchtte hij de drukte van Parijs en woont al vele jaren in Brussel nabij het Ter Kameren Bos. Met zijn drie honden wandelt hij dagelijks in die groene zone en "componeert" er zijn boeken.

Muziek is voortdurend rond hem. Door zijn opleiding aan het conservatorium leest hij partituren als boeken en hoort de melodieën in de stilte van zijn huiskamer. In een interview met Thijs Demeulemeester voor *Sabato* stelde hij dat muziek een hogere kunstvorm is dan literatuur. Er zijn natuurlijk parallellen: schrijven is componeren met zinnen, thema's, variaties, sequensen en spanningsbogen. Maar muziek kan, los van woorden emoties opwekken bij iedereen. Zijn mislukte muziekcarrière tracht hij te sublimeren door zijn teksten zo muzikaal mogelijk te maken.

Hij heeft zo zijn eigen visie op de grote meesters: *Voor mij is Bach de muziek die God schrijft, Mozart de muziek waar God naar luistert en Beethoven de muziek waardoor God met pensioen wil*. Men moet Eric – Emmanuel Schmitt heten om het zo te kunnen formuleren.

In een interview met Marnix Verplancke in *De Morgen* noemt hij Mozart zijn levensleraar, die hem door de moeilijke momenten trok. Hij wil net als Mozart toegankelijk

schrijven zonder losbolligheid en vanuit een grote wijsheid. *Misschien ben ik wel een soort Momo* (het Joods jongetje dat vriendschap aanknoopte met de Arabische kruidenier Ibrahim³) *en was Mozart mijn persoonlijke Ibrahim*.

Brieven aan Mozart

In de reeks publicaties naar aanleiding van het 250ste geboortjaar van Mozart in 2006, is *Mijn leven met Mozart* veruit de origineelste. De auteur was toen 45 jaar, nog niet oud, maar had toch al een heel stukje leven achter zich. In elke fase heeft Mozarts muziek een rol gespeeld. Met een scala van gevoelens kon hij bij de meester terecht.

In een reeks brieven aan Mozart vertelt hij hoe diens muziek zijn leven gestuurd heeft.

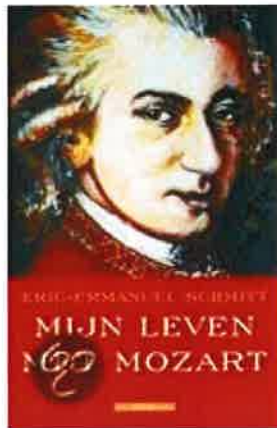
Toen hij 15 jaar was overwoog E.-E. Schmitt zelfmoord naar het model van Seneca: met opengesneden polsslagaders in een bad zachtjes doodbloeden. Ongemakkelijk in het puberend lichaam en verblind door het nihilisme werd *wanhoop de sloppenwijk van de geest* (p. 9). Door bemiddeling van zijn muziekleraar kon hij een repetitie bijwonen in de opera van Lyon. Een zangeres was aan de beurt: *Te dik. Te zwaar opgemaakt. Te onhandig. Radeloos als een walvis die op het strand was aangespoeld...* (p.11) Toen de vrouw begon te zingen, *Le Nozze di Figaro* akte III aria van de gravin, veranderde op slag alles. Zij werd mooi. De tijd stond stil. Bij het einde van de aria was de puber genezen. *Weg wanhoop! Weg somberheid! Ik wilde leven* (p. 12). *Genezen door schoonheid*. (p. 13)

Op zijn 18 jaar vroeg de auteur zich af wie Cherubino in feite was. Op zijn 20ste schreef hij een kattedelletje en pas op zijn 30ste volgde er weer een brief aan zijn geliefde componist. Eric-Emmanuel voelde zich nu meer Don Giovanni. Door een cadeautje maakte hij opnieuw kennis met *Le Nozze di Figaro*. De aria van Barbarina, het kleine meisje dat in de tuin weent voor een verloren speld, is een metafoor voor alle verdriet. Een hele mooie brief is die waarin hij zijn ontroering beschrijft voor het *Ave Verum Corpus*, gezongen door volkse mensen aan de voet van de kathedraal. Midden de kerstaankopen beseft hij dat niet de geschenken maar de liefde het centrum van het kerstfeest is. De muziek confronteerde hem met zichzelf.

Toen verschillende vrienden aan aids stierven, vond de indroevige auteur troost bij het *Adagio van het Klarinetconcert*, gewoon in de taxi naar huis. *Je stuurt me droevige muziek en daarmee neem je mijn verdriet juist weg* (p. 34). *...Van je gevoel maakte jij een meesterwerk* (p. 35). Hij leerde *het onvermijdelijke verdriet accepteren* (p. 35).

Met *Eine kleine Nachtmusik* bejubelde Mozart het leven, hoewel hij volgens (controversieel) paleontologisch onderzoek veel tandpijn moet gehad hebben. Hoewel pessimisme toen mainstream was, kwam de briefschrijver tot de conclusie: *Waarom zou je zuchten als je de kracht hebt te glimlachen ... Als onze lichamen het leven doorgeven, moet onze geest dan het tegengestelde doen?* (p. 38)

³ Zie pagina 2 van deze bundel.

En zo lezen we menig voorval waar E.-E. Schmitt, verbluft door het genie van Mozart en door het impact op zijn gevoel, tot zichzelf kwam en zowel troost als levensvreugde vond. Hij eindigde zijn muzikaal relaas met een ode aan *die Zauberflöte*, een opera over de macht van de muziek: *muziek is in staat ons uit ziekelijke wanhoop te halen en weer naar de geneugten van het leven te laten verlangen* (p. 38). Hij vond die opera het verhaal van Mozart en van zichzelf.

Bij de tekst staan de verwijzingen naar de fragmenten op de bijgevoegde CD. Een feest om naar te luisteren. Een wonderlijke ervaring, luisteren naar en lezen over de muziek en zo kennismaken met de diepste ik van de schrijver. Mozart stierf op 35-jarige leeftijd. *Jij verlaat de aarde op 5 december 1791. Sindsdien heb je ons nooit meer verlaten.* Het is de vraag of Mozart gelukkig geweest is. Maar ons heeft hij zeker gelukkig gemaakt. Alle levensvragen van de puber, de jongeling en de ouderwordende man komen poëtisch en muzikaal aan bod. De auteur schreef een autobiografie die tevens een hagiografie voor Mozart is, bepaald origineel!

Doordat hij verkoos zijn verhaal in briefvorm weer te geven, is de boodschap authentiek en de betrokkenheid van de lezer groot. Mozart zelf schreef ook veel brieven,

zo past de vorm bijzonder goed bij het personage.

Wat maakt dat boekje nu zo boeiend? De vorm, de taal, maar bovenal de fijne persoonlijkheid van Eric-Emmanuel Schmitt. Hij noemt zich niet religieus maar wel gelovig. Hij hangt geen godsdienst aan, maar gelooft wel in een God. Als filosofiestudent werd hij agnostisch en is dat nog steeds. Om humanistische redenen is hij geïnteresseerd voor religies. Zo gezien klinkt dat allemaal erg paradoxaal, maar het resultaat is een hoogstaande verfijning en een grote tolerantie. Dat gepaard met zin voor poëzie en een mild hart, geeft ons pareltjes van boekjes. En dat zo'n geest in het woelige Brussel, zo kort bij ons woont! Wat zou ik hem graag eens op een receptie of op een wandeling ontmoeten, dat moet geweldig zijn!

Frieda Tibax

Bibliografie

SCHMITT E.-E. *Mijn leven met Mozart*, uit het Frans vertaald door E. Gratama, Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2005, 93 pp.

DEMEULEMEESTER T. *Mijn honden hebben een muzikaal oor*, in: *Sabato*, 25 september 2010, p.5

HOLTHOF M. *De god in narrenpak*, in: *De Tijd* 21 januari 2006, p. 18

VERHOSTADT D. *Ik ben zo moe, Mozart, zo moe. De muziek van Wolfgang Amadeus Mozart*, in: *De Morgen*, 25 januari 2006, p. 99

VERHOSTADT D. *Mijn leven met Mozart*, in: *Liberales* 27 januari 2006

VERPLANCKE M. *God is de naam die ik aan het mysterie van het bestaan geef. Gesprek met Eric-Emmanuel Schmitt* in: *De Morgen*, 21 januari 2005, p. 99.